

На сучасному етапі торговельні відносини України з ЄС є досить складними і багато в чому невизначеними. За даними 2002 р., на ЄС припадало лише 26 % українського експорту, що майже вдвічі менше за потенційно можливі показники.

Така ситуація великою мірою пояснюється дією багатьох чинників політичного характеру. Традиційно ЄС звинувачує Україну в недостатності ринкових реформ, і, як наслідок, до українських товарів застосовуються малі імпорتنі квоти, високі ставки мита та постійна загроза антидемпінгових розслідувань. Ускладнює ситуацію і той факт, що близько 34 % українського експорту припадає на так звані вразливі товари (метал, с/г продукція, продукція хімічної промисловості та текстиль), які часто є об'єктом протекціоністських заходів.

Додає невизначеності та додаткових труднощів у торговельних відносинах України та ЄС очікуване розширення ЄС у травні 2004 р. 10 нових країн-членів ЄС перетворять його на найбільший політичний та економічний альянс, який матиме спільні кордони з Україною. З одного боку, об'єднаний ринок 25 країн Європи може стати найбільшим у світі споживачем українських товарів (частка ЄС в українському експорті може досягти 35 %). Проте водночас на нових країн-членів, куди вітчизняні виробники експортують продукцію більш ніж на 2 млрд дол. США, автоматично поширюються всі митні правила та стандарти ЄС, у тому числі торговельні обмеження та антидемпінгові розслідування [5, с. 32]. Таким чином, для України реальною є загроза скорочення поставок продукції до цього регіону. За різними оцінками, таке скорочення може становити від 350 до 600 млн дол. США.

У першу чергу від розширення ЄС втрачають вітчизняні виробники, які орієнтуються на ринки країн Балтії. Наш експорт у ці країни, які історично є важливими торговельними партнерами України, може зменшитись у 2005 р. на 15–20 % (близько 20–90 млн дол. США) [5, с.

34]. Незважаючи на той факт, що частка балтійських країн в українському експорті складає менше 3 %, зміни в структурі ЄС суттєво вплинуть на такі галузі, як металургійна, машинобудівна, хімічна, продукція яких є основними статтями вітчизняного експорту до регіону.

На конкурентоспроможність українських товарів вплине і впровадження новими членами ЄС нетарифних обмежень, технічного, санітарного, фітосанітарного контролю відповідно до норм Євросоюзу. Особливу загрозу це становить для с/г продукції. Також постраждають українські перевізники через підвищення технічних вимог до автомобілів, які здійснюють перевезення вантажів до країн ЄС-10.

Але найбільше занепокоєння викликає загроза спеціальних та антидемпінгових санкцій щодо товарів металургійної та хімічної промисловості. Так, наприклад, на сьогоднішній день експорт окремих видів металургійної продукції до ЄС-15 не може перевищувати 150 тис. т на рік. Але лише Польща споживає більше українського металу за рік, ніж весь Євросоюз. Тому якщо Україна не досягне угоди про розширення квоти, її втрати можуть становити близько 250 млн дол. США.

Таким чином, очевидною є потреба в захисті вітчизняного товаровиробника, який орієнтується на ринки країн ЄС-25. У цьому напрямку найбільш дієвим інструментом на сучасному етапі видається застосування щодо українських товарів тимчасових перемінних положень доступу на ринки країн Євросоюзу.

1. Shapoval Alexej. Foreign trade of Ukraine in 2002 // Eastern economist. – 2003. – №10. – Р. 2-6.
2. The key to economic growth // Eastern economist. – 2003. – № 10. – Р. 1-4.
3. Ukraine and international trade // Eastern economist. – 2003. – № 6. – Р. 5.
4. Mikhailov V. . Economic partnership of Ukraine with the European Union countries in 2002 // Eastern economist. – 2003. – № 5. – Р. 14-16.
5. Спецвипуск: Последствия расширения ЕС для экономики Украины // Бизнес. – 2003. – № 52. – С. 30.

Надійшла до редколегії 30.03.04

І.С.Чорнодід, асп.

ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ І США В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Подано визначення економічної безпеки, проаналізовано еволюцію співробітництва та вказані перешкоди взаємозв'язків США і України в цій галузі.

A treatment of the economic safety is suggested. Evolution of cooperation between the USA and Ukraine in the area and the obstacles in interrelations are studied.

Дослідження присвячене проблемі економічної безпеки, яка існує з моменту зародження людини, суспільства та держави. Для економічної науки і практики існування України як самостійної незалежної держави економічна безпека є новою проблемою, актуальність якої в останній час набула особливої гостроти в науково-теоретичному і політичному плані [13].

Проблема національної економічної безпеки виникає водночас із становленням державності, формуванням нових національних інтересів взагалі та економічних зокрема. Саме ці процеси відбуваються в теперішній час в Україні. Питання національної економічної безпеки з різним ступенем гостроти постають завжди в усіх країнах за будь-яких обставин, та особливо актуальні вони для нашої економічної системи, яка функціонує в умовах трансформаційної кризи. За таких умов дослідження питань забезпечення економічної безпеки набуває все більш суттєвого значення і свідчить про невідкладність вирішень існуючих проблем, що постають не тільки перед політиками, господарськими керівниками, а й підприємцями, вченими, широкими верствами населення.

Актуальність дослідження питань забезпечення економічної безпеки України зумовлена також цілим рядом об'єктивних чинників: системною трансформацією економіки країни і визначенням ролі і місця України в сучасній світовій економіці; реальними збитками, що завдаються економіці країни відсутністю адекватній перехідному періоду державно-правової і соціально-економічної бази для практичного переведення української економіки на ринкові відносини; необхідністю пошуку оптимального співвідношення між відкритістю економіки і захистом національних інтересів, інтересів господарчих суб'єктів і громадян для забезпечення економічної безпеки; зростанням внутрішніх та зовнішніх загроз економічній безпеці, включаючи спад обсягів і технічного рівня виробництва, втрату традиційних ринків, деіндустріалізації економіки, зруйнування науково-технічного потенціалу, згорання інвестиційної діяльності, розвиток тіньової економіки та її криміналізацію.

Економічна безпека – це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам. Еволюцію

американської торговельно-економічної політики стосовно України необхідно аналізувати в контексті відомої стратегії розширення, яка має на меті залучення нових держав до євроатлантичних інтеграційних процесів через сприяння демократизації суспільних відносин та впровадження ринкових реформ на американський зразок. Саме під таким кутом зору розглядаємо факт підписання вже 7 травня 1992 р. урядом Сполучених Штатів Америки з урядом України угоди про гуманітарне та техніко-економічне кооперування, а також наступних документів: міжурядової угоди про науково-технологічне кооперування від 4 березня 1994 р., спільної американо-української заяви про дружбу і партнерство, підписаної в березні того ж 1994 р. Остання, за майже загальним визнанням, знаменувала собою серйозний крок на шляху до узгодженої позиції у сфері вдосконалення української податкової системи та інвестиційного клімату загалом, відкривала можливості для співробітництва у сфері технологій і науки. Непересічне значення мала вражаюча програма обмінів технологіями між НАСА та відповідними українськими відомствами.

За даними американського державного департаменту, у 1994–1996 рр. обсяги двосторонньої торгівлі під незаперечним, на нашу думку, впливом безпрецедентної відмови України від ядерного статусу зросли в 4 рази. Тільки 1996 р. Україна поставила до США понад 0,5 млн т чорних металів, 60 тис. т залізної та марганцевої руди, 240 тис. роликів підшипників, інших продуктів. Серед 67 країн – торговельних партнерів України Сполучені Штати вийшли на друге місце (після Німеччини) [11]. Але чим більше українська держава відставала в наближенні до названих у заяві про дружбу і партнерство критеріїв, тим обережнішими, а часом і відверто негативними ставали підходи США до розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин. По-перше, американське керівництво виходить із того, що Україна за роки незалежності досі не спромоглася стати на шлях реалізації послідовної, чіткої, прозорої та зрозумілої економічної програми. По-друге, у Вашингтоні вважають некомпетентними й корумпованими зв'язки між представниками української влади і бізнесом. По-третє, цілковите нерозуміння офіційних кіл США викликає "надто затяжний пріоритет компрадорської буржуазії над промисловою у загальному процесі переходу до ринкових відносин". По-четверте, в Сполучених Штатах економічну політику щодо України розглядають крізь призму підвищених ризиків, породжуваних невпорядкованістю податкової системи, невідповідністю інвестиційного законодавства національним потребам, алогічністю приватизаційного процесу, плутократичністю влади.

Заступник державного секретаря США С.Телботт, "відповідальний" у зовнішньополітичному відомстві своєї країни за пострадянський простір, у виступі в Гарварді на семінарі з питань безпеки України 8 квітня 1998 р. чітко сформулював основні критерії й вимоги до України, якими визначалося і визначатиметься далі ставлення Сполучених Штатів до розвитку двосторонніх відносин: "Допоки Україна йтиме шляхом економічних і політичних реформувань, ми підтримуватимемо широку мережу програм та ініціатив, які вже поставили Україну на друге місце серед отримувачів американської допомоги у світі та на перше в пострадянському просторі... Ми докладатимемо зусиль з надання допомоги Україні у більш повному інтегруванні в міжнародні інститути і структури".

За період, що минув з часу цього виступу, уряд і ділові кола США дійшли до невтішного для нас висновку про те, що Україна має серйозні проблеми у справі здійснення економічних і політичних перетворень ринково-демократичного ґатунку. Не випадково американ-

ські політики демонструють досить відвертий негативізм щодо цілісності системних перетворень в Україні. Як наслідок, попри збереження незначного зростання обсягів українсько-американської торгівлі, не відбулося помітних зрушень у діяльності двосторонньої комісії "Україна – США", не дістала суттєвого конкретного наповнення угода про дружбу і стратегічне партнерство між нашими державами. У цьому контексті привертає до себе увагу той факт, що хвилеподібні сплески антиукраїнських кампаній були започатковані газетою "Файненшл таймс", яка відбиває інтереси великого капіталу, насамперед транснаціональних корпорацій. Це можна розглядати як чергову демонстрацію невдоволення інвестиційним кліматом в Україні й спробу вплинути на політичну ситуацію в нашій державі.

Тепер спробуємо визначити деякі ключові етапи у формуванні загальної позиції США щодо України, оскільки від цього залежать правильність розуміння витоків і причин складнощів, що мають місце нині, а також точність, достовірність і логіка рішень українського керівництва, спрямованих на подолання наявних проблем в економічних і торговельних відносинах. Передусім значимо, що протягом усіх 90-х років адміністрація Клінтона – Гора будувала свою українську політику з винятковим акцентом на забезпеченні американських національних інтересів. У своєму підході до стратегічного партнерства з Україною американський державний інтелектуаліст керується тезою, яку умовно можна сформулювати таким чином: "Україна ще має заслужити високе звання стратегічного партнера найбільшої у світі національної економіки".

Другий момент, що заслуговує на підвищену увагу, полягає в тому, що протягом 1992–1993 рр. головним в українській політиці Білого дому було прагнення прискорити денуклеаризацію України. Безперечно, саме на знак високої оцінки рішення Києва про відмову від ядерної зброї Вашингтон проголосив 1994 рік "роком України".

Третя складова еволюції американської політики щодо України – постійно підкреслюване намагання адміністрації Клінтона сприяти стабільним українсько-російським зв'язкам. У практичному вимірі це вилилося в те, що більшість рішень економічного характеру ухвалювалися на основі порівняння української ситуації з тим, що відбувається в Росії. Часто мав місце механістичний підхід в оцінках реформ у нашій державі, до уваги зовсім не бралися історичні причини катастрофічних диспропорцій в українській економіці, її милітаризація, залежність від поставок з Росії [15].

Прийняття Україною у 2002 р. політичного рішення щодо набуття в перспективі повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору (НАТО) мало важливе значення в наших взаємовідносинах. Здійснюючи курс на євроатлантичну інтеграцію, Україна як невід'ємна частина Європи у співпраці з іншими європейськими державами прагне до розбудови загальноєвропейської системи безпеки. Відмова від участі в такій системі поставила б країну у стан відносної міжнародної ізоляції.

Вступ до НАТО стане важливим системним довготерміновим чинником, що впливатиме на соціально-економічний розвиток держави як на етапі підготовки до входження, так і після приєднання до Альянсу. Входження України до НАТО стане вагомим стимулом: забезпечення національної безпеки України, захисту її державного суверенітету; повнішої реалізації наявного науково-технічного потенціалу держави, її прилучення до розвитку високих технологій; сучасного облаштування державних кордонів України; позитивної структурної перебудови українського суспільства; покращення міжнародного іміджу держави, її активного залучення до

геополітичних процесів, загальноєвропейської безпеки, зміцнення стабільності у Східноєвропейському та Чорноморському регіонах.

Американські компанії справді хотіли б бути присутніми в Україні на стабільних засадах. Але поки що вони сумніваються, оскільки, на їхню думку, в Україні діє надто ускладнена і непередбачувана податкова система, запроваджені надмірне регулювання і ліцензування, поширена корупція.

1. Про Раду національної безпеки України: Указ Президента України №357/92 від 01.07.1992 р. / Урядовий кур'єр. – 1992. – № 28. 2. Про Раду національної безпеки і оборони України: Указ Президента України №772/96 від 30.08.1996 р. // Урядовий кур'єр. – 1996. – № 166-167. 3. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопр. экономики. – 1994. – № 12. – С. 4-13. 4. Архипов А. и др. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения // Вопр. экономики. – 1994. – № 12. 5. Барановский А. Экономическая

безопасность // Финансовая Украина. – 1995. – № 45. 6. Барановский А. Экономическая безопасность государства // Финансовая Украина. – 1996. – № 22. 7. Белов О.Ф. Экономическая безопасность Украины: приоритеты и механизм обеспечения // Поглощения рыночных реформ та стратегий економічного розвитку України до 2010 року: Матер. наук. конф. – К., 1999. – Т. 1. – С. 121-128. 8. Варналій З.С. Глобалізація інвестиційних процесів та фінансова безпека України // Стратегічна панорама. – 2001. – № 3. – С. 74-77. 9. Варналій З.С. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки України // Економіка та управління. – 2001. – № 3. – С. 3-12. 10. Варналій З.С. Проблеми та перспективи вступу України до Світової організації торгівлі // Стратегічна панорама. – 2002. – № 1. – С. 171-176. 11. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. – К., 2001. 12. Дарнополіс Г.Ю. Економічна безпека держави в умовах трансформаційної економіки: Автореф. дис. ... канд. екон. наук. – Х., 1999. 13. Шлемко В.Т., Бінко І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: Монографія. – К., 1997. 14. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування, кер. проекту В.М.Гець. – К., 1999. 15. Мунтян В.І. Економічна безпека України. – К., 1999.

Надійшла до редколегії 29.03.04

Л.А.Шаповалова, асп.

ПЕРЕХІД УКРАЇНИ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЯК НАПРЯМ ІНТЕГРАЦІЇ ДО СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Присвячено проблемі інтеграції України до світового економічного простору. Основну увагу приділено одному з найважливіших етапів на шляху досягнення зазначеної мети – переходу нашої країни до інноваційної моделі розвитку, розробці і впровадженні якої в дію є сьогодні пріоритетним завданням Уряду України.

The article deals with the problem of Ukraine's integration into the world economy. One of the most important stages is the country's transition to the innovation model of development. Working out the model and its implementation are the priority tasks for the Ukrainian government.

Роль і місце будь-якої країни у світовому господарстві й міжнародному поділі праці залежить від багатьох факторів. До основних з них відносять: динаміку розвитку національної економіки, ступінь її залучення в міжнародний поділ праці (у тому числі міжнародне науково-технічне співробітництво), відкритість для іноземних інвестицій, гнучкість та можливість вчасно і швидко адаптуватись до змін у міжнародному господарському житті. Проте, перш ніж країна буде залучена до міжнародних проектів, вона має досягти рівня економічного розвитку, який би відповідав світовим стандартам. Тому важливим кроком для України на даному етапі є перехід до інноваційного типу розвитку, що є неможливим без кардинальних змін у всіх галузях господарювання, а отже, і проголошення нової парадигми економічного розвитку. Дослідження даної проблематики знайшло відображення у працях багатьох сучасних вчених, до когорт яких можна віднести В.П.Александрову, Ю.М.Бажала, Л.К.Безчасного, В.М.Геця, О.О.Лапка, І.І.Лукінова, Б.А.Малицького, С.І.Соколенка, Д.М.Черваньова та ін. Актуальність зазначеної теми зумовила написання статті, метою якої є обґрунтування необхідності розробки та впровадження інноваційної моделі розвитку економіки України.

Україна зможе посісти належне місце в Європі і світі за умови опанування інноваційного шляху розвитку, підвалини якого мають бути закладені у процесі структурної перебудови економіки. Його базовим принципом має стати утвердження України як високотехнологічної держави. Наявний інтелектуальний та науково-технічний потенціал дає підстави на це розраховувати. Україна посідає друге місце за чисельністю спеціалістів, які виконують наукові дослідження і розробки, серед країн пост-радянського простору, поступаючи лише Російській Федерації. За останнє десятиріччя чисельність спеціалістів, які виконують дослідження і розробки, збільшилась лише у двох країнах: у Вірменії – майже у 1,5 раза і Таджикистані – в 1,4 раза. В Україні, на жаль, даний показник зменшився майже на половину. Такі зміни зумовлені, у першу чергу, низьким рівнем заробітної плати праців-

ників науково-технічної сфери, який спостерігається в Україні протягом останніх десяти років.

Нагальним питанням на сучасному етапі для України є зміна типу розвитку економіки. Щоб стати рівноправним членом європейської та світової господарської систем, необхідно створити конкурентоспроможну на всіх рівнях економічну систему. А це можливо лише за умови розробки і реалізації інноваційної моделі розвитку економіки країни. З позиції науки модель – речова, знакова або уявна система, що відтворює, імітує чи відображає принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості, ознаки чи характеристики об'єкта дослідження, безпосереднє вивчення якого неможливе, ускладнене чи недоцільне, і може замінити цей об'єкт у пізнавальному процесі з метою одержання нових знань про нього. Поняття моделі економічного розвитку доцільно вживати, коли йдеться про національні орієнтири і напрями розвитку країни, цілі та інструменти, якими вони досягаються. При цьому постає необхідність зосередження національних зусиль на ключових областях науки і техніки – тих, в яких країна може досягти лідируючого становища на світовому ринку.

Інноваційний тип розвитку – перенесення акценту з науково-технічних рішень на використання принципово нових прогресивних технологій; перехід до випуску високотехнологічної продукції; нові організаційні та управлінські рішення в економічній діяльності. Об'єктивні зміни в економічному житті привели до необхідності запровадження нової моделі розвитку економіки. Важливу роль стали відігравати галузі, що ґрунтуються на "високих технологіях", а також галузі, які безпосередньо задовольняють потреби людей, оскільки головним компонентом системи при інноваційному типі розвитку є людина, її потреби. Виробництво стає більш зорієнтованим не на масового споживача, а на специфічні потреби окремих індивідів. Нова модель економічного зростання, що ґрунтується на інноваційному типі розвитку, передбачає зміну самого поняття науково-технічного прогресу і науково-технічного розвитку. На перший план виходять нові пріоритети: добробут, інте-